

Könyvének fülszövege szerint két évtized alatt Szávai Ilona három pillér köré rendezett mindent, amit a gyermekkultúráért végzett:

1. GyermekekRŐL ír és ad ki könyveket a szülőknak, felnőtteknek, hogy hasznosan, józanul számolhassanak a gyermek igényeivel.

2. GyermekÉRT született esszéikkel, kiadványokkal, rendezvényekkel mozgósítja a felnőtt világot.

3. GyermekekNEK készült könyvekkel, programokkal szólítja meg közvetlenül a gyermekvilágot.

Saját céljait ki szeretné terjeszteni a teljes társadalomra, a közös cél: a gyermek lényének teljességét érzékelni. Ha beszélünk róla, azt minél szélesebb közönség értse meg, laikusok és szakemberek egyaránt.

Végh Balázs Béla

OLIVÉR ÉS A KÉK HAJÚ

Dóka Péter: *A kék hajú lány*

■ Dóka Péter legújabb könyve kétségkívül az egyik legizgalmasabb és legkülönlegesebb színfoltja a 2013-as könyvhetére megjelent gyermekkönyveknek. Ahogy a borítón látható mélykék hajú lány fürtjei magukra vonzzák a tekintetet, úgy ragadja meg az olvasót a kötet témája és a kibontakozó történet. A meseregény a szerző egy 2011-ben, a Bálint Ágnes Műhely pályázatán díjat nyert filmnovellájának az átdolgozása. Nemcsak az emberi kapcsolatok kiüresedésének és a családok kríziseinek tabuiról beszél egy kisfiú szemzőgéből, hanem olyan aktuális, a kortárs magyar gyermekirodalom által eddig többnyire elhallgatott vagy elegánsan kikerült témáknak ad helyet, mint a gyógyíthatatlan gyerekek betegsége, félelmeik, a jobbára felnőtteknek tulajdonított magatartási, evési, személyiségzavarokkal küzdő gyerekek viselkedésének okai, vagy hogy mi mindennel szembesül(het) egy kisgyerek a kórházban.

Kétségtelen, hogy a meseregénynek egyik legfontosabb erénye a hiteles megszólalás a kérdésekről. Természetességgel közelít az Olivér és a gyerekek által átélt, olykor nagyon is megrázó jelenetekhez és történetekhez. Ezek elbeszélését mindvégig átítatja a szolidaritás, a szeretet és az emberség, távol maradv a pátosz vagy a hangzatos mondatok és pózok csapdáitól. Ábrázolásukban sokszor meghatározó a humor és az ironia is, és ez elviselhetővé teszi egy-egy nehéz pillanat elfogadását. Tulajdonképpen a be-bevilanó gyerek- és családorsokon keresztül a kötet megtanít beszélni az elbeszélhetetlenről, kimondani a kimondhatatlant, mint ahogy a csend elviselésére is. Megmutatja, mikor jobb hallgatni tudni, hogy az embernek legyen lehetősége elmélyedni vagy egy-

általán megtapasztalni az éppen adott helyzetet, értelmezni azt, másrészt pedig, hogy képesek legyünk a csend által másoknak is meghagyni a teret, amire szükségük lehet.

A kék hajú lány tulajdonképpen egy beavatástörténet, melynek helyszíne a kórház, vagyis az az átmeneti hely, ami az úton levés egy lehetséges állomását jelöli, ahol a betegek élete fordulóponthoz jut(hat). E változásoknak az intézmény ad teret, azáltal, hogy zárt és mégis egy örök befogadó, és amiről Dóka Péter kisregényéből kiderül, hogy nem is annyira rossz hely. „A gyerekosztály nem olyan barátságatlan hely, mint Olivér gondolta. Minden piros és sárga és kék, színes függönyök lógnak az ablakok előtt, a falakat rajzok borítják. Csak az a furcsa, hogy a rajzokon minden alaknak hófehér angyalszárnya van. Még a bögre kakaónak is” – derül ki a főszereplő kórházba érkezését követő első benyomásaiból. (15.)

A kórház tulajdonképpen az a hely, ahol épp átmenetisége miatt találkozhatnak a legkülönfélébb emberek. Egy zárt tér, ahol a szereplők testileg és lelkileg lemeztelenítődnek, ahol felszámolódik az internáltak korábban kialakított élettere, az azzal járó kényelem és biztonság, kikerülhetetlenül újraértelmeződnek itt a személyes terek és azok határai. A szereplők kiszolgáltatottak, de nemcsak a másokkal való összezártságuk miatt, hanem a betegségeiken keresztül is, hiszen ilyenkor bizonyos értelemben önmaguk által is cserbenhagyottak válnak. Így a szembesülés pusztán csak elodázzható, mert nem kerülhető el sem önmagukkal, sem másokkal, sem a kimondott és a kimondhatatlan miértekkal, sem pedig a félelmeikkel vagy a vágyaikkal.

Hatásos jelenettel kezdődik a könyv: „Sötét van a szobában, csak a gyertyák lángolnak a tortán, tizenhárom gyertya. De nem fújja el őket senki. A vendégek mind Olivért nézik, Olivér pedig a tortát.” (5.) Ünnepélyes pillanat. Mindenki vár valamire. De hamar kiderül, hogy mindenki másra: a család a születésnap rítus lebonyolítására, a gyertyák elfújására, az ajándékok átadására, a tortára, hogy elkönnyvelhessenek egy újabb „sikeres” születnapot. Olivérről, az ünnepelt kisfiúról nem derül ki, mire vár, talán valakire. Hiába az ünnepélyes pillanatot a születésnapos köszöntésére, Olivér mégis egyedül marad az ajándékosztás és a harsányság közepette. Igazából senki sem figyel rá, mindenki mással van elfoglalva, miközben minden ajándéka a figyelem hiányáról tanúskodik. Valójában Olivéren keresztül a kisfiú szülei, nagyszülei, nővére egyaránt csak magukra és saját vágyaikra figyelnek. Mintha a fiú tartana tükröt nekik, általa láthatják önmagukat és „jó tulajdonságaikat”, amikre büszkék lehetnek. Ha el tudja egyszerre fújni az összes gyertyát, akkor az apjára hasonlít, ha esetleg barátnőjére várna, akkor a nagyapjára. De az ajándékok is a családtagoknak ezt az önmagukra figyelését tükrözik: a nővére romantikus könyvet ad, amit akár a fürdőkádban is lehet olvasni, kalandor nagyapja túlélőkést, anyja három inget, melyekről kijelenti: „Tudom, hogy a kékét utálod, de szerintem remekül áll neked. A piros meg a zöld lehet, hogy kicsi, majd legfeljebb nem veszel alá trikót”, hamar be is bizonyosodik róluk, hogy már trikó nélkül is kicsik (7.) Olivér apja szeret sakkozni, tőle és a nagymamától sakk-készletet kap, egyiküktől sem a rég áhított bőr focilabdát. Sokatmondó, hogy az egyetlen rokon, akitől mégis igazi ajándékot kap, az a köztudottan rossz ajándékozóknak számító feledékeny és alkoholista nagybácsi, aki egy zöld rajzfüzettel és egy zöld tollal lepi meg Olivért. S annak ellenére, hogy a nagybácsi unokaöccse köszöntésekor is alig áll a lábán, és ajándéka átadása után rögtön elalszik, mégis az ő ajándéka bizonyul a legszebb születésnap ajándéknak, ami nemcsak teret ad a kisfiú egyénisége kibontakozásának, hanem egyben sorsfordítóvá is válik, hiszen a zöld füzetből készített tizenhárom papírepülő eregetése közben esik le Olivér a fa tetejéről.

E véletlen baleset folytán fektetik be a kórház gyermekosztályának 6-os kórtermébe három másik kisfiú mellé, ahová természetesen csakis problémás gyerekek kerülhetnek. Bár kétséges, hogy a gyerek vagy a kamasz olvasók számára is egyértelmű-e a Csehov elbeszélésére vonatkozó allúzió,

mégis, a meseregénybe való beemeléssel Dóka Péter egy igen izgalmas és provokatív újraolvasását, valamint újraértelmezését adja Csehov nagy sikerű elbeszélésének. Ebben a történetben a főszereplő már megtalálja a kiutat a szobából, éspedig azáltal, hogy barátokra lel – és Mirára, a kerekesszékes kék hajú lányra, akit titokban szeretne megmenteni. Közben megéri bajtársai és Rigó doktor titkát is, hogy Fecó miért nem eszik, s mitől is depressziós, Peti miért rajzol mindenhova angyalszárnyakat, és a doktor miért is annyira szomorú. Igyekszik segíteni őket, hogy jó cselekedeteivel kiválthassa Mira gyógyulását. A történet szál alakítását további legendák (Mira által rajzolt és mesélt vámpírtörténetek, Nosferatu és dr. Nosferat alakjának egymásba csúsítása) és népmesei motívumként a három próbatételt kiálló és szerelme kegyeit így elnyerő hős képe is meghatározzák.

Olivért tulajdonképpen e találkozásai és tapasztalatai vezetik el ahhoz, hogy a saját történetét és önmagát is megérthesse. Általuk eszmél rá, miért esett le a fáról: „Egy másik fiút láttam. Ő is a fa tetején ült, és engem nézett. Olyan volt, akár a tükörképem, ha előrehajoltam, ő is előrehajolt. Pontosan a szemembe bámult. Jobban meg akartam nézni magamnak, akkor csúszott meg a lábam. Jó érzés volt zuhanni. Mintha másik világba estem volna bele, mintha ott értem volna földet. Azóta nem én vagyok én, hanem egy másik Olivér. Azóta vannak barátaim. Azóta vagy te is” – árulja el Mirának, amikor visszatér a lányhoz a kórházba. (79.) Ekkor derül ki, hogy Olivér sötétségtől való félelme azzal a hiányérzettel és bizonytalansággal függ össze, ami valójában magányából és önmaga ismeretének hiányából fakadt. A kórházban meglelt barátságai és szerelme e hiányt pótolják, történeteiken, félelmeiken keresztül nemcsak saját gyengeségeikkel szembesítik, hanem segítik önmagával is szembenézni, ami révén Olivér is „meggyógyul”. A kötet egyik legmeghatóbb jelenete e vallomásnak a pillanata, amikor már Mira is felvállalja „csúnyságát”, belátja, már nincs szüksége a kék parókára, de a vámpírokra és boszorkányokra sem. „Nem számít, hogy van-e hajam. Meg az se, hogy van-e lábam. Igazából semmi se számít” – mondja ekkor Mira. (79.) Halálfélelme elől már nem menekül a vámpírlendákba, szembenéz velük, és elfogadja, hogy igenis olyanak szerethető, amilyen, átengedi magát az olyan apró örömknek is, mint amikor a felhőkben különböző formák azonosíthatók vagy amikor kerekesszékesen haladva is átérezni a repülést. Természetesen a meseregény vé-

gére nyitott marad a kérdés, hogy Mira meggyógyul-e, viszont egyre fokozottabban érezhető, minden megtörténhet, így a csoda is bármikor bekövetkezhet.

A kötet narratív stratégiáit egyfajta kettősség jellemzi. Az elbeszélést folyamatosan megszakítja a hallgatás, a csend, amikor a narrátor már nem kísérel meg kimondani a nyelv által nehezen megragadhatót. De sosem tabusít, nem elfed a hallgatással, hanem teret és időt ad a félelmekkel és a traumákkal való szembenézésnek. Magyarázkodásnak vagy faggatózásnak sem találni nyomát, ahogy például a következő jelenetben sem, amikor Olivér és Mira meglátogatják Robi bácsit a belgyógyászaton:

„– Én is szívesen vidámparkoznék, mielőtt meghalok.

Csend lesz, mindenki másfelé néz.

– Nekem adod ezt a szép rajzot? – kérdezi végül Robi bácsi, és megkéri Mirát, hogy írja rá a nevét a lapra, mert az igazi művészek úgy szokták. Az öreg büszkén teszi ki a képet az éjjeliszekrényére. Aztán elköszönnek egymástól, és a gyerekek kimennek a kórteremből.

– Nem is az igazi nagyapád – mondja Mira a folyóson. – A nevedet sem tudja.

Olivér mormog valamit a foga között. Aztán megkérdi:

– Na, te kék hajú! Még akarod, hogy tologassalak?

Mira bólint, Olivér nekiveselkedik...” (44.)

A ki nem mondott vagy csak félig kimondott történetek egymás mellé kerülnek, és egymásba csúsznak, ezeket azonban nem csak a titkok tartják egymás mellett, hanem az is, hogy Olivér és új barátai tisztelik és meghagyják egymás terét. Addig tart közeledésük a másikhoz, ameddig az adott helyzetben még elfogadható a bajtársuk számára, nem feszegetik egymás határát. Ilyenkor a ki nem mondható helyét mindig valamilyen nonverbális gesztus tölti be (pl. a fenti jelenetben Olivér nem válaszol Mira kérdésére, helyette a lány kerekese székét tologatja, ami jelzi a lány iránti figyelmét és gondoskodá-

sát). Kétségtelen, hogy ez a kettősség sajátos ritmust is kölcsönöz a történetek elbeszélésének, feszessé téve a meseregényt.

Minden bizonnyal ezt csak tovább erősíti, hogy eredetileg *A kék hajú lány* filmnovellának készült. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a kimondhatónak és ki nem mondhatónak e dinamikája teszi igazán hitelessé Olivér és bajtársai történetét.

E kettősség jellemzi Dóka Péter kötetének karakterábrázolását is, alakjai olykor elnagyoltnak tűnhetnek, miközben a szereplők egy-egy megnyilvánulásából mégis egy teljes jellemrajz és hiteles élettörténet sejlik át. Talán a családtagok ábrázolása marad ezalól kivétel, hiszen a rokonok alakja mindvégig végletes marad, akik továbbra is a felszínes játszmáikban élnek ki magukat. Ilyen értelemben kiélezett az ellentét a család és a kórházban megismert új világ s annak szereplői között. Ezt ellensúlyozza Olivér kórházban kialakuló kapcsolata Robi bával. Második találkozásukkor már nem a tábla keserűcsoki fejében játssza el, hogy ő az öreg unokája. Saját családjában megélt csalódásain túlbillenve nosztalgikusan gondol vissza az elképzelt családdal való közös emlékeire, egymásba csúsztatva a valóságot és az elképzelt eseményeket. Megragadó pillanatai ezek a kötetnek, amelyeken keresztül hitelesen rajzolódik ki a főszereplő kisfiú jellemfejlődése, és ahogy fokozatosan kitárulkozik előtte a világ sok-sok arca. A hiteles ábrázolás ellenére mégis felmerülhet a kérdés az olvasóban, hogy Olivér alakja valóban egy tizenhárom éves kamaszt örökít-e meg, és nem egy pár évvel fiatalabb kisfiú történetét.

E bizonytalanságtól eltekintve kétségtelen, hogy *A kék hajú lány* különleges kötet különleges gyerekekről, akikkel együtt izgulhat és örülhet az olvasó félelmeik, betegségek legyőzése közben, s minden bizonnyal az utóbbi évek egyik legsikerültebb gyermekkönyve, amely egyaránt ajánlható kamaszoknak és felnőtteknek is.

Zolya Andrea Csilla